

ΠΕΡΙ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΝ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΡΗΓΑ

υπό

ΛΠ. Β. ΔΛΣΚΑΛΑΚΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΕΤΡΟΥ

Ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βιέννης ἀνακάλυψις τοῦ φακέλου τῶν ἀνακτορεων, τῶν ὑπουργικῶν ἐκδιέσεων καὶ τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων τῆς Λονστράς μετὰ τῆς Τουρκίας διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τῶν συμμαρτυρησάντων συνεργατῶν του καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα ἴστορικὴ ἔρευνα καὶ κριτικὴ ἔξινύχισις, διέλυσαν κατὰ μέρος τοὺς θρύλους ἐνδὸς αἰῶνος καὶ ἔδωσαν σάρκα καὶ ὅστια ἴστορικῆς πραγματικότητος εἰς τὸ μεγαλουργὸν ἐπιχείρημα καὶ τὸ δραματικὸν τέλος τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἔλευθερίας Ρήγα Βελεστινλῆ⁽¹⁾. Ἐν τούτοις, παρ’ ὅλας τὰς σημειωθείσας μέχρι σήμερον φιλοτίμους προσπαθείας τῶν Ἑλλήνων ἔρευνητῶν, πέπλος βαθὺς μυστηρίου καλύπτει εἰσέτι πᾶν τὸ ἀφροδῦν τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα καὶ τὴν ἐν γένει ζωὴν τοῦ ἐθνικοῦ ἥματος πρὸ τῆς ἐκ Θεσσαλίας ἀναχωρήσεως. Εἰς τὰ πρό τινος ἔκδοιθέντα δύο ἔργα ἥματα περὶ Ρήγα

(1) Τὸ πρῶτον τμῆμα τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν Ρήγαν ἐπισήμων ἔγγραφων ἔφερεν εἰς φῶς δὲ Γάλλος καθηγητής τῆς νεοτέρας Ἱελληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐν τῇ Σχολῇ Ἀνατολικῶν γλωσσῶν τῶν Παρισίων Λιμίλιος Λαγράνδ. Ἐδημοσιεύθη μετὰ μεταφράσεως ὑπὸ Σπ. Λάμπρου, εἰς Δελτίον Ἐθνολ. καὶ Ἰστορ. Ἐταιρείας Τ. 3 (1889-91) καὶ εἰς χωριστὸν τεύχος: Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων... Ἀθ. 1891. — Τὸ δεύτερον μέρος, περιλαμβάνον κυρίως τὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀλληλογραφίαν τῶν ἀρχῶν ἐπὶ τοῦ ξητίλιατος καὶ παραμεῖναν ἀπρόσιτον ἐν τῷ μυστικῷ αὐτοκρατορικῷ ἀρχείῳ μέχρι τοῦ 1927, ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ἀνηγγέλθη διὰ τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς πρεσβείας πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ νέα ταῦτα ἔγγραφα ἐδημοσιεύθησαν μετὰ μεταφράσεως καὶ εισαγωγῆς, ὑπὸ Κωνστ. Ἀμάντου, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ, Ἀθ. 1930. Διεσκορπισμένα τινα σχετικά ἔγγραφα ἀνευρέθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν μεταγενεστέρως (Βλ. Βιβλιογραφίαν τοῦ περὶ Ρήγα ὡς κατωτέρῳ ἔργου μου).

Βελεστινλῆ⁽¹⁾ ἐπεχειρήσαμεν τὴν κριτικὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν συνθετικὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἔθνικοῦ καὶ φιλολογικοῦ ἔργου του, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς τότε ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ τῇ ἀνατολικῇ Μεσογείῳ καταστάσεως, ὡς καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς συλλήψεως καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους του. Λιὰ λόγους ἐμμονῆς εἰς τὸ χαραχθὲν πρόγραμμα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκῶν στοιχείων, περιωρίσθημεν τότε εἰς διλήγας γραμμὰς ἀφορώσας τὸ οἰκουμενικὸν ὄνομα καὶ τὴν ἐν γένει νεανικὴν ἐν Θεοσαλίᾳ ζωὴν τοῦ Ρίγα. "Ηδη παραθέτομεν πάντα τὰ εἰς γνῶσιν ἡμῶν περιελθόντα στοιχεῖα, τὰ δποῖα θεωρίας δύνανται νὰ ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν περαιτέρῳ ἔρευνῶν πρὸς ὅριστην διαφύτισιν τοῦ τόσον ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς τοῦς "Ελληνας Ιστορικοῦ τούτου αἰνίγματος.

Εἶναι ἕξιον ἴδιαιτέρας παρατηρήσεως, δτι ὁ Ρίγας, οὔτε εἰς τὰ ἔργα του, οὔτε πρὸς τὰ πρόσωπα τοῦ περιβιβλούτος του, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπολογίαν του πρὸ τοῦ δικαστοῦ τῆς Βιέννης δηλεῖ περὶ τοῦ ὄντιματός του, τῆς οἰκογενείας του καὶ τῆς ἐν γένει πρὸ τῆς ἐκ Θεσσαλίας ἀναχωρήσεως του ζωῆς του. Τὸ πρῶτον ἔργον του «Σχολεῖον τῶν Ντελικάτων ἔραστῶν», ἐκδοθὲν ἐν Βιέννῃ τῷ 1790, φέρει τὸ ὄνομα «ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΙ ΘΕΤΤΑΛΟΥ», εἰς δὲ τὸν πρόλογον ὁ συγγραφεὺς ὑπογράφει ἀπλῶς «ὁ Ρίγας». Μὲ τὸ ἕδιον ἀκριβῶς ὄνοματεπώνυμον τοῦ Ρίγα Βελεστινλῆ θετταλοῦ ἐμφανίζεται εἰς τὸ κατὰ τὸ ἕδιον ἔτος ἐκδοθὲν ἔργον του «Φυσικῆς ἀπάνθισμα...», ἐν ᾧ εἰς τὸν πρόλογον τούτου, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀφιέρωσιν ἀρχεῖται πάλιν νὰ ὑπογράφῃ «ὁ Ρίγας». Εἰς τὸ ἔπτα ἔτη βραδύτερον ἐκδοθὲν βιβλίον «Ο Πιθικὸς Γρίπους», περιέχον τολία ἔνα ποιητικὸν ἔργο, εἰς μὲν τὸν τίτλον δὲν ὑπάρχει ὄνομα συγγραφέως τῇ μᾶλλον μεταφραστοῦ, εἰς δὲ τὴν ἀφιέρωσιν, αὐτὴν τὴν φρογάν, ὑπογράφει: «Ρίγας Βελεστινλῆς ὁ Θετταλός». Υπὸ τὸ ἕδιον τέλος ὄνοματεπώνυμον ἐμφανίζεται εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ 4ου τόμου τοῦ «Νέου Αναχάρσιδος», δπως καὶ εἰς τὴν «Χάρταν τῆς Ελλάδος» καὶ εἰς τὴν «Γενικὴν Χάρταν τῆς Μολδοβίας» καὶ εἰς τὴν «Χάρταν τῆς Βλαχίας» καὶ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ

(1) Αρ. Dascalakis, Rhigas Velestinlis (*La Révolution Française et les préludes de l'Indépendance Hellénique*), Paris 1937. Αρ. Dascalakis, *Les œuvres de Rhigas Velestinlis* (étude bibliographique suivie d'une réédition critique avec traduction française de la brochure révolutionnaire confisquée à Vienne en 1797), Paris 1937.

"Ἐν τῷ πρώτῳ ἐκ τῶν ἔργων τούτων (σελ. 199—224) παρέχεται λεπτομερῆς κριτικὴς βιβλιογραφία πασῶν τῶν περὶ Ρίγα πηγῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων βιοηθημάτων, ὡς καὶ τῶν ειδικῶν ὑπὸ Ελλήνων καὶ ξένων ἐκδεδομένων συγγραφῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἕργα ἔχοντα ποιάν τινα ἔμμεσον σχέσιν πρὸς τὸ παρασκευαζόμενον ἀπελευθερωτικὸν κένημα καὶ ἐκδοθέντα τὸ ἔτος 1797, τῆς συλλήψεώς του⁽¹⁾.

Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι εἰς τὰ «Στοιχεῖα Φυσικῆς» καὶ εἰς τὴν ὅπισθεν τοῦ προλόγου σελίδα ὑπάρχει ἐπίγραμμα ἐκ δέκα στίχων εἰς ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ "Ἐλληνος ἐκδότου, φίλου καὶ συνεργάτου τοῦ Ρήγα, Γεωργίου Βεντότη, ἀφριερωμένον εἰς τὸν συγγραφέα, διτὶς ὄνομαζεται «Ρήγας». (Ἡνὶ γὰρ Ἑλλήνων σοφός, οὗτινος οὐνομα Ρήγας). Τὸ ἐπίγραμμα ἄλλως τε τοῦτο δικαίως χαρακτηρίζεται προφητικόν, διότι, δημιοπιευθὲν ἐπτὰ δλα ἔτη πρὸ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου αὐτοῦ, προλέγει ἐν τινι μέτρῳ τὴν μετέπειτα Ἐλληνικὴν προσπάθειαν τοῦ Ρήγα, διὰ τῶν δύο τελευταίων στίχων:

Ζώης Νεστόριον βίον δ τᾶν, Ἐλλάδος υἷας
Παντοδαπῇ σοφίῃ ὅφρῳ ἔξ ὑπνου ἀποσείσῃς.

Επίσης, εἰς τὸν «Νέον Ἀνάχαρσιν», εἰς τὴν ὅπισθεν τοῦ τίτλου σελίδα, ὑπάρχει ἐν ὑπὸ ἀνωνύμου συντεταγμένον ἀρχαῖον ἐπίγραμμα:

Μοῦνος ἐὴν πινάκεσσι κατένθετο πατρίδα Ρήγας,
Καίγε δσ' ἥδε φέρει βίβλος ἀπειρεσίη.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπίγραμμα εἶναι ἀφριερωμένον «εἰς τὸν Φεραῖον Ρήγαν». Ἄλλος οὐδαμῶς δινάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν ἐκ τῆς ἀφριερώσεως ταύτης τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι δὲ Ρήγας τυχὸν ἔχοησιμοποιήσε ποτε τοιοῦτον ὄνομα, ὅπερ θὰ ἐδικαιολόγει ἐν τινι μέτρῳ τὴν μεταγενεστέραν ἐπί-
αλησίν του ὡς «Ρήγα Φεραῖον». Ἅπλοιστα, δὲ συνθέτης τοῦ ἀρχαίου ἐπιγράμματος μετέφρεσεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως «Ρήγας Βελεστινλῆς» διὰ τὸ δημοιόμορφον τοῦ συνόλου, γράψας «εἰς τὸν Φεραῖον», δηλαδὴ τὸν ἐκ Φερῶν, τὸν ἐκ Βελεστίνου.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ διασωθέντα, ἔλαχιστα ἄλλως τε, ἴδιόχειρα σημειώματα ἢ ἄλλα στοιχεῖα ἴδιωτικῆς ζωῆς τοῦ ἔμνομάρτυρος, δὲν ἀνευρίσκομεν παρὰ τὸ ὄνομα «Ρήγας» ἢ «Ρήγας Βελεστινλῆς». Οὕτω, εἰς μίαν ἀγωγήν, ἢν Ἱγειρευν ἐναντίον τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Χριστοδούλου Κιολιανοῦ, Βαρώνου Λάγγενφελδ, διὰ καθιστέρησιν μισθῶν τῆς ὡς γραμματέως ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ὑπογράφεται «Ρήγας»⁽²⁾. Εἰς ἄλλο γαλλιστὶ συντεταγμένον σημείωμα πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Ησούλιου, ἀφροδῶν

(1) Βλ. πιστήν βιβλιογραφίαν τῶν ἔργων τοῦ Ρήγα ἐν τῷ προμνημονεύθεντι ἔργῳ μου «Les œuvres de Rhigas Velestinius...», σελ. 9—21.

(2) Δημιοπιεύματα τοῦ N. Jorga εἰς Annales de l'Académie Roumaine, sect. hist. ser. II, t. 36 (1914) p. 929.

έγγραφήν ως συνδρομητοῦ εἰς τὴν «Ἐφημερίδα», ὑπογράψει ἐπίσης «Riga»⁽¹⁾.

Θὰ ἥλπιζε τις νὰ διαφωτισθῇ περισσότερον περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ὄνοματεπωνύμου τοῦ ἐθνομάρτυρος ἦμῶν ἐκ τοῦ φακέλλου τῶν ἀνακρίσεων τῆς Λύστριακῆς δικαιοσύνης, ὅποιας ὁ Ρήγας καὶ οἱ ἔταῖροι αὐτοῦ ὑπεβλήθησαν εἰς μακρὰν βασανιστικὴν ἀνάκρισιν καὶ οἵτις ὑπέβαλε περὶ αὐτῶν μακρὰ πορίσματα. Εἰς τὸ πόρισμα τὸ περιλαμβάνον καὶ περὶ θεώρηψιν τῶν ἀπολογιῶν τῶν κατηγορουμένων συνωμοτῶν μετὰ τῆς δηλωθείσης ταυτότητός των, ἀναγιγνώσκομεν: «ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ἦλικις ἐτῶν 40, γεννηθεὶς ἐν Φεραῖς τῆς Θεσσαλίας». (*Riga Velestinli, 40 Jahre alt, von Ferres in Thessalien gebürtig . . .*)⁽²⁾.

Καὶ εἰς πάντα τὰ λοιπὰ ἔγγραφα, εἴτε τῆς ἀστυνομίας καὶ τῆς ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς, εἴτε τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βιέννης μετὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Λύστριακοῦ πρεσβευτοῦ, δὲ ἐθνομάρτυρος ὄνομαζεται «Ρήγας Βελεστινλῆς». "Αν εἰς τινα ἐκ τῶν Γερμανιστὶ ή Γαλλιστὶ συντεταγμένων ἔγγραφων τούτων φέρεται ὅχι «Velestinlis» ἀλλὰ «Velestindis» ή «Welestanlis» ή «Velastinlis» ήλπ., εἶνε προφανές, δτι δὲν πρόκειται περὶ ἄλλου δνόμιατος, ἀλλὰ περὶ Ἑλλαφρᾶς παραμορφώσεως ὅποιον συντάκτου τοῦ ἔγγραφου ή τοῦ ἀντιγραφέως, συνηθεστάτης ἀλλως τε καὶ σήμερον προκειμένου περὶ Ἑλληνικῶν ὄνομάτων γραφομένων ὅποιον. Εἶνε πάντως ἀξιον παρατηρήσεως τὸ γεγονός, δτι ὁ Ρήγας, ἐν ᾧ καλεῖ ἐαυτὸν πάντοτε Βελεστινλῆν, λόγῳ τῆς ἐκ Βελεστίνου καταγωγῆς του, καὶ οὐδέποτε Φεραῖον, εἰς τὴν κατάθισιν αὐτοῦ δηλοῖ, δτι ἔγεννήθη ὅχι εἰς τὸ Βελεστίνον, ἀλλ' εἰς τὰς Φεράς, χρησιμοποιεῖ δηλαδὴ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ὄνομα.

Προσφεύγοντες εἰς τὰς πληροφορίας τῶν συγχρόνων, οἵτινες εἴτε ἔγνωρισαν προσωπικῶς τὸν Ρήγαν, εἴτε ἔζησαν πλησίον προσώπων, ἀτινα θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γνωρίζωσι τὴν ἴδιωτικὴν ζωὴν του, δὲν διαφωτιζόμενα περισσότερον. Εἰς τὰς διαφέροντος Εὑρωπαϊκὰς ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς, εἰς τὰς διποίας ἀνηγγέλμη ή σύλληψις, ή παράδοσις εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τὸ μαρτύριον εἰς τὸ Βελιγράδιον, ἀναφέρεται ἀπλῶς ὡς «Ρήγας»⁽³⁾. Ό μόνος ξένος συγγραφεύς, ὅστις, ζῶντος ἔτι τοῦ

(1) Τοῦ αὐτοῦ εἰς *Rivista istorica* t. I (Βουκουρέστιον 1915) σελ. 35, 38, καὶ Εἰσαγωγὴν *K. Αμάρτου*, εἰς *Λανέκδοτα ἔγγραφα...* σελ. θ. ὑποσημ.

(2) Λεγόμενο—Λάμπρου, ως ἀνωτ. σελ. 58 κ. ἐξ.

(3) Πᾶσαι αἱ ὅποιοι εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων καὶ ὅποιον ἐνημερότητος ἀναγραφεῖσαι περὶ Ρήγα καὶ τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ πληροφορίαι, διποι κατέ-

Ρήγα, γνωρίζει τὰς φιλολογικάς, ίδιας χαρτογραφικάς, ἐργασίας του, ισχυριζόμενος μάλιστα, ότι ἔγνώρισε καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον προσωπικῶς ἐν Βιέννη, δ Γερμανὸς ἱστοριογράφος Engel, γράφει, ότι εἶναι «Θεσσαλὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς παλαιᾶς Σερβίτσας, φέρων τὸ νεοελληνικὸν ὄνομα Ρήγας»⁽¹⁾.

“Οσον ἀφορᾷ τοὺς “Ἐλληνας συγγραφεῖς καὶ ἀπομνημονευματογράφους τῶν προεπαναστατικῶν καὶ ἐπαναστατικῶν χρόνων, οἵτινες, ὡς ζήσαντες εἰς τὸ περιβάλλον τῶν παραδόσεων περὶ Ρήγα καὶ ὡς ἀμέσως ἐνδιαιτερόμενοι διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἐθνομάρτυρος, ἔδει νὰ εἶναι περισσότερον διαιριτισμένοι, δὲν προσθέτουσι τίποτε ἐπὶ πλέον, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀκριβὲς ὄνομά του. Ὁ Γεώργιος Ζαβελρας εἰς τὸ βιογραφικὸν τῶν “Ἐλλήνων λογίων τῆς περιόδου τῆς δουλείας Ἐργον του, διερ Εδημοσιεύθη μὲν τῷ 1872, ἔγραψη ὅμως περὶ τὸ 1804, ξε δηλαδὴ μόλις ἦτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρήγα καὶ δὴ ὑπὸ “Ἐλληνος ζῶντος ἐν Λονδονούγγαρος, τὸν δνομάζει «Ρήγαν Βελεστινλῆν Θεσσαλόν»⁽²⁾.

“Ἐν ἀνωνύμως ἐκδοθὲν ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ “Ἐλληνος πατριωτικὸν ἐπαναστατικὸν φυλλάδιον, φέρον τὸν τίτλον «Ἐλληνικὴ Νομαρχία», εἶναι ἀφιερωμένον «εἰς τὸν τύμβον τοῦ μεγάλου καὶ ἀειμνήστου “Ἐλληνος Ρήγα»⁽³⁾. «Ρήγαν ἐκ Βελεστίνου» ἀποκαλεῖ αὐτὸν καὶ δ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῆς ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Καποδιστρίου ἀνευρεθείσης βιογραφίας⁽⁴⁾.

στη δυνατὸν νὰ περιέλθωσιν εἰς γνῶσήν μου, περιελήφθησαν εἰς τὸ προαναφερθὲν Ἐργον μου Rhigas Velestinius, σελ. 207.

(¹) «Welches Vergnügen gewährte mir nicht die Bekanntschaft eines jetzt in Wien befindlichen Thessaliens, aus der Gegend des alten Servitza, Namens Ρήγα, welches man Neu-Griechisch *Riga* ausspricht...». (Johann Christian von Engel, Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenländer, Halle 1797, τ. 1ος, σελ. 473). Βλ. καὶ Nestor Camariano, Contributions à la bibliographie des œuvres de Rigas Velestinius (χριτικὴ ἀνάλυσις τῶν περὶ Ρήγα Ἐργῶν μου, δημοσιεύθεισα ἐν τῷ περιοδικῷ «Balcania» τοῦ Βουκουρεστίου, 1938. Ἀντικριτικὴ ἀπάντησα ἐδημοσίευσα ἐν τῷ ‘Ἀθηναϊκῷ περιοδικῷ «Νέα Εστίς», τόμῳ 24ῳ, 1938).

(²) Γ. Ζαβελρα, Ἐλληνικὸν θέατρον, Ἀθ. 1872, σελ. 522.

(³) «Ἐλληνικὴ νομαρχία, ἥτοι Λόγοι περὶ ἀλευθερίας... πρὸς ὁφέλειαν τῶν Ἐλλήνων, παρὰ ἀνωνύμου τοῦ “Ἐλληνος, ἐν Ἰταλίᾳ 1806». Ἀποδίδεται συνήθως εἰς τὸν μετέπειτα πρωθυπουργὸν Ἰω. Κωλέττην, ἀλλ’ ἀνευ θετικῶν ἀποδείξεων.

(⁴) «Notizie intorno Riga Velestino» εἰς Σπ. Θεοτόκη, Οἱ τελευταῖοι χαιρετισμοὶ τοῦ Ρήγα, Ἀθ. 1931, σελ. 31 : «Riga di Velestino, così chiamato perché nacque in Velestino sulla Thessaglia...». Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ πρὸς διαφώτισιν τοῦ Ἰω. Καποδιστρίου συντεθέντος βιογραφικοῦ τούτου σημειώματος ισχυρίζεται, ότι ἔλαβε τὰς πληροφορίας του ἐκ τοῦ Γεωργίου

Τῷ 1812, εἰς συμπληρωματικὸν τόμον γαλλικοῦ λεξικοῦ ἔδημοσιεύθη βιογραφία τοῦ Ρήγα, ἣν ἀποδίδομεν εἰς τὸν Ἀνδρέαν Μουστοξύδην. Καὶ ἐν αὐτῇ, ὅνομάζεται ἀπλῶς «Ρήγας»⁽¹⁾. Εἰς τὸ Ἄδιον ὄνομα περιορίζεται καὶ ὁ Ἑλλην ἐν Παρισίοις ζήσας λόγιος καὶ φίλος τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ Κωνσταντῖνος Νικολόπουλος, ὃστις, ἐν ἑτερού 1824, ἔδημοσίευσεν ἐμπεριστατωμένην βιογραφίαν τοῦ πρωτομάρτυρος⁽²⁾. Οὐδὲν ἔτι προσθέτει διδάσκαλος τοῦ Γένους Κωνσταντῖνος Κούμας, ὃστις ἐν ταῖς ἔξοχος διδακτικαῖς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην «Ἴστορίαις τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων» παραθέτει πληροφορίας τινὰς περὶ Ρήγα καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ὅμινων αὐτοῦ⁽³⁾. Ἡτο δὲ ἐνδεδειγμένος δικούμας νὰ γνωρίζῃ, ὅχι μόνον διότι ἡτο Θεσσαλὸς καὶ εἶχε διέλθει τὰ νεανικὰ αὐτοῦ ἐνι τὸν Θεσσαλίᾳ ὡς διδάσκαλος, ὅπως καὶ δικούς, ἀλλὰ καὶ διότι διῆλθε πολλὰ μετέπειτα ἐπὶ τῆς ζωῆς του ἐν Βιέννῃ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ περιβάλλοντος, ὅπερ θὰ εἴχεν ἀσφαλῶς γνωρίσει τὸν Ρήγαν. Λότο τοῦτο δινάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ λογίου καὶ ἀγωνιστοῦ Π. Λασσάνη, ὃστις τῷ 1820 ἀφιέρωσε δραματικὸν ἔργον του εἰς τὸν Ρήγαν] Β[ελεστινλῆν]⁽⁴⁾.

Τέλος, διὰ ἀνόνυμος συντάκτης ἐπιστολῶν περὶ Ἑλληνικῆς ἐπινειαστάσεως δημοσιεύθεισῶν τῷ 1824 Γερμανιστὶ ὥπερ τοῦ Γεωργίου Κατακούζηνοῦ, ὃστις δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ διδιος αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος Κατακούζηνός, μαχόμενος τότε ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ ἐλευθερίας, παρέχει σημαντικὰς εἰδήσεις περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μαρτυροῦ τοῦ Ρήγα, σιλλεγείσας ἀσφαλῶς ἐν Βουκουρεστίῳ, ἔνθα πάντες ἔγνώριζον τὸν Ρήγαν. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο δημοσιεύεται ἐπίσης διὰ πρώτην φορᾶν

Καλαφάτου «συμπατριώτου καὶ φίλου τοῦ Ρήγα, παραστάντος κατὰ τὴν αὐλὴν του ἐν Τεργέστῃ».

(1) Dictionnaire Universel, historique, critique et bibliographique.... θυτὸς ἔdition τομε XIX (supplement), Paris 1812, σελ. 464 κ. ἔξ. «Πι σπουδαιοτάτη αὐτῇ βιογραφία τοῦ Ρήγα ἀνεκαλύφθη ὑφ' ἡμῖν πρό τινος χρόνου καὶ ἔδημοσιεύθη ἐν μεταφράσει ἐν τῷ περιοδικῷ «Νέα Εστία», τ. 22 (1937) σελ. 1366 - 1369 ἔνθα καὶ παρεθέσαμεν τοὺς λόγους δι' οὓς ἀποδίδομεν ταύτην εἰς τὸν Ἀνδρέαν Μουστοξύδην.

(2) C. Nicolopoulos, Notice sur la vie et les écrits de Rhigas... Paris 1825 (ἀναδημοσίευσις ἐκ τῆς Revue encyclopédique, fevrier 1824).

(3) K. Κούμα, Ἰστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμοι 1 - 12 ἐν Βιέννῃ 1932 - 1938. Περὶ Ρήγα τ. 12 σελ. 60 κ. ἔξ.

(4) «Ἐλλάς, πρόδογος εἰς τὴν τραγωδίαν Λεοπόδιος] καὶ Λεοπογείτων] συντεθεὶς παρὰ τοῦ Γοργίδα Λυσανίου... ἐν Μόσκβᾳ 1820». «Πι ἀφιέρωσες ἔχει πρὸς τὰς ἱερὰς σπιάς Ρ... τοῦ Β... καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀλεινῶς ἀποθανόντων εὐλαβῶς ἀνατίθησιν δι συγγραφεύς». Βλ. προχειρότερον Νικ. Λάσκαρη, Ἰστορία τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου, Αθ. 1938, σελ. 172.

ἡ εἰκὼν τοῦ Ρήγα. Ἐν τούτοις, ὁ συγγραφεὺς περιορίζεται καὶ αὐτὸς νὰ τὸν ἀποκαλῇ Ρήγαν, οὐδὲν ἄλλο προσθέτων περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτοῦ ὅνδματος^(¹).

Περίεργος ἀληθῶς εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Γερμανοῦ Φιλέλληνος Iken, καθ' ᾧν τὸ ὄνομα τοῦ Ρήγα ὑποδηλοῦ τὴν βασιλικὴν καταγωγὴν του. Δίδει μάλιστα ὁ Iken καὶ τὴν λεκτικὴν ἔρμηνείαν: Rex.-Ρήξ.-Ρήγας^(²). Κατά τινας πληροφορίας, ὁ Iken εἶχε λάβει τὰς ἐμιπεριεχομένας ἐν τῷ έργῳ αὐτοῦ εἰδῆσεις ἀπὸ τὸν "Ἐλληνα λόγιον Στέφανον Κανέλλον, ὃστις κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀπέθανεν τῷ 1823 ἐν Κρήτῃ. Δεδομένου δέ, ὅτι ὁ Κανέλλος εἶχε διέλθει τὰ προηγούμενα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τῆς Βιέννης, αἱ πληροφορίαι ἀς ἔδωσεν εἰς τὸν Iken περὶ τοῦ ὅνδματος καὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ρήγα, ὃσον καὶ ἀν φαίνονται παράδοξοι, εἶναι πάντως χαρακτηριστικὰ τοῦ πόσον ὁ πρωτομάρτυς τῆς ἐλευθερίας εἶχεν ἀπὸ τότε ὑψωθῆ ἐν τῇ ἑλληνικῇ συνειδήσει.

Θὰ ἀνεμένομεν διαφωτιστικῶτέρας πληροφορίας ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὃστις οὐ μόνον ἔγνωρισε προσωπικῶς τὸν Ρήγαν καὶ διετέλεσεν ἐν γνώσει τῶν ἐπαναστατικῶν αὐτοῦ σχεδίων, ἀλλὰ καὶ συνεταξίδευε, ὃταν οὗτος κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς οἴκους τῆς ἐπαναστάσεως καὶ παρέστη κατὰ τὴν σύλληψιν ἐν Τεργέστῃ, διαφυγῶν αὐτὸς ὡς ἐκ θαύματος. Ἔζησε δὲ ὁ Περραιβός μέχρι τοῦ 1861, τρία σχεδὸν τέταρτα αἰῶνος ἀπὸ τῶν δραματικῶν γεγονότων, τῶν ὅποιων ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς. Ἀλλ' ὁ Χριστόφορος Περραιβός ὑπῆρξεν ἀκριβῶς ὁ σπείρας τὴν σύγχυσιν περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ὁ κυριώτερος αἵτιος τῆς μεταλλαγῆς τοῦ «Βελεστινλῆς» εἰς «Φεραῖος». Εἰς τὰ «Πολεμικὰ ἀπομνημονεύματα», ἐκδοθέντα τὸ ἔτος 1836, ἐδημοσίευσε τὴν εἰκόνα τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ κάτωθι αὐτῆς «ΡΙΠΛΑΣ ΦΕΡΡΑΙΟΣ», εἰς δὲν καὶ ἀφιεροῦ τὸ ἔργον του, εἰς δὲ τὸν πρόλογον παραθέτει τὰς προσωπικὰς αὐτοῦ ἀναμνήσεις περὶ τοῦ «Ρήγα Φερραίου τοῦ Θεσσαλοῦ», τοῦ ὅποιου, ὡς μετὰ περισσῆς ὑπερηφα-

(¹) Briefe eines Augenzeugen der Griechischen Revolution vom Jahre 1821. Nebst einer Denkschrift des Fürsten Georg Kantacoutzeno über die Begebenheiten in der Moldau und Wallachei in den Jahren 1820 und 1821. Halle 1824 σελ. 12 καὶ 138.

(²) Karl Iken, Leucothéa, eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen über Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands, Leipzig 1825, T. 1—2, εἰς τόμον ιον σελ. 291.

νείας υπομιμήσκει, υπῆρξε συναγωνιστής⁽¹⁾. Τὸ κακὸν δὲ ἦτο, ὅτι ὁ Περραιβὸς ὅχι μόνον δὲν ὑπεδήλωσε τὴν ὑπὸ αὐτοῦ αὐθαιρετον κλῆσιν τοῦ Ρήγα ως Φεραίου, ἀλλὰ καὶ ἀπέδωσεν αὐτὴν εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν ἔθνομάρτυρα, γράφας: «Ἡ Πατρὶς τοῦ Ρήγα ὄνομάζετο τὸ πάλαι Φερραιί, νῦν δὲ καλεῖται Βελεστῖνος ὅμεν τὸ πάτριον ὄνομά του ποτὲ μὲν Ρήγας Φερραιῖος, ποτὲ δὲ Ρήγας Βελεστινλῆς τὸ γράφει εἰς τὰ συγγράμματά του»⁽²⁾.

Τοῦτο οὐδόλως εἶγαν ἀκριβές. Εἰς οὐδὲν τῶν συγγραμμάτων του ὁ Ρήγας ἀποκαλεῖται ἐαυτὸν Φεραῖον. Εἶναι πιθανὸν ὁ Περραιβὸς νὰ εἴχεν ἵδει ἄλλοτε καὶ μὴ μὴ ἐνεισημεῖτο πλέον καλῶς, ὅταν ἔγραψε τὰ ἀπομνημονεύματά του, τὸ ἐν τῷ «Νέῳ Ἀναχάρσιδι» ἀφιερωμένον πρός τὸν «Φεραῖον Ρήγαν» προμηνύμονευθὲν ἐπίγραμμα. «Ἄλλ’ ὡς ἐτονίσθη ἥδη, τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ἐγράφη ὑπὸ ἑτέρου καὶ ὑπὸ τούτου ἔξελληντοσθη τὸ ὄνομα Βελεστινλῆς χάριν τοῦ διποιοτιόφρου καὶ πρὸς υποδήλωσιν ὅχι ἐπωνύμου, ἀλλὰ «τοῦ ἐκ Φερᾶν καταγομένου Ρήγα». Ἀντιθέτως, ὁ Ρήγας χρησιμοποιεῖ καὶ εἰς τὰ συγγράμματά του καὶ ἐν τῇ Ἰδιωτικῇ του ζωῇ τὸ Βελεστινλῆς ὡς εἶδος οἰκογενειακοῦ πλέον ὄνοματος. «Ἄλλως τε, ὁ Περραιβός, δεινὸς λάτρης τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, εἴχε τὴν κλίσιν τῆς κατασκευῆς ἐπωνύμων ἐξ ἀρχαίων ὄνομάτων πόλεων τῇ περιφερειῶν, πράξας τὸ ίδιον καὶ δι’ ἐαυτόν. Ἀληθῶς, ἥθελε παραμενει ἀγνωστον τὸ πραγματικὸν οἰκογενειακὸν ὄνομα τοῦ ἐνθουσιώδους τούτου ἀποστόλου τῆς Φιλικῆς Ἐπαρχείας, ἀγωνιστοῦ καὶ λογίου, ἢν τὰ ἔγγραφα τῶν ἀνακρίσεων τῆς Βιέννης δὲν μᾶς ἐπέτρεπον, δπως, σχεδὸν μετὰ θετικότητος, διαγνώσαμεν, ὅτι ὄνομάζετο Χριστόφροδος Χατζηβασίλης⁽³⁾. «Ἄλλ’ ὁ ίδιος, ἀφ’ ἧς διέιρυγεν, ἢν καὶ ἐταῖρος τοῦ Ρήγα, τὴν σύλληψιν ἐν Λύστρᾳ καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν χρησιμοποιεῖ πλέον εἰμὴ τὸ ὄνομα Περραιβός, ἐνθυμηθεῖς, ὅτι κατήγετο ἐκ Θεσσαλίας, τῆς χώρας τῶν Περραιβῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο παρέμεινεν ἐν τῇ νεοελληνικῇ ιστορίᾳ.

Οὐδεμία λοιπὸν ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ὄνομα Φεραῖος, ὥστε, ὡς ἀνωτέρῳ ἐλέχθη, οὐδέποτε ἔχρησιμοποιήσεν ὁ Ρήγας, ἔχει τὴν ἀρχὴν εἰς

(1) Χριστοφρόδου Περραιβοῦ, 'Ἀπομνημονεύματα πολεμικά, τ. 1—2, 'Αθῆναι 1836. Τὰ περὶ Ρήγα εἰς τὸν πρόλογον.

(2) Λύτσιθη, σελ. η' θυτοσηῆ. Εἰς τὴν πολὺ ἀργότερον καὶ εἰς βαθύτατον γῆγρας ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χρ. Περραιβοῦ μικρὰν μονογραφίαν (σύντομος βιογραφία τοῦ ἀστιθήμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θετταλοῦ, ἐν 'Αθήναις 1860) ὁ Ρήγας ὄνομάζεται πλέον Φεραῖος χωρὶς καμιάν ἐξήγησιν. «Ιδη, παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ ἐπιβάλλεται ἡ ἐπίκλησις αὕτη.

(3) Λάμπρου—Λαγγάνδ, ὡς ἀνωτ. σελ. 66 καὶ 178.

τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοφόρου Περραιβοῦ αὐθαίρετον ἐπὶ τὸ ἔλληνικώτερον μεταβολὴν τοῦ ὀνόματος Βελεστινλῆς. Πρὸ τῆς κατὰ τὸ 1836 δημοσιεύσεως τῶν «Πολεμικῶν ἀπομνημονευμάτων» τοῦ Περραιβοῦ, οὖδεὶς εἶχε καλέσει τὸν Ρήγαν «Φεραῖον». Οἱ ἀπομνημονευματογράφοι καὶ χρονικογράφοι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, πλὴν τοῦ παλινφρούντος Φιλήμονος^(¹), ὁ Ρίζος Νερουλός^(²), ὁ Ξάνθος^(³), ὁ Μαργαρίτης^(⁴), ὁ Νικ. Υψηλάντης^(⁵) καὶ ἄποκαλοῦσιν οὗτὸν ἀπλῶς Ρήγαν^(⁶). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀρχίζει ἡ σύγχυσις περὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ρήγα, ὃν ἄλλοι Βελεστινλῆν καὶ ἄλλοι Φεραῖον ἐπονομάζουσι. Τινές, ὅπως ὁ βιογράφος του Παπαδόπουλος Βρετός, τὸν ὄνομαζουσι «Ρήγαν Φεραῖον ἢ Βελεστινλῆν» θέτοντες οὕτω ἐαυτοὺς ἐν ταξι καὶ ὡς πρὸς τὰς δύο ἐκδοχάς^(⁷).

Ἡ ἀγνοια αὐξάνει τὴν σύγχυσιν καὶ δδηγεῖ ἐνίστε εἰς κωμικὰ ἐπεισόδια. Ἐπὶ παραδείγματι, δταν ὁ ποιητὴς Γεώργιος Ζαλοκώστας ὑπέβαλε, τῷ 1852, εἰς τὸν Ράλλειον ἀγῶνα τὸ ποίημά του «τὸ στόμιον τῆς Πρεβέζης», ἣ ἐπιτροπή, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπικρίσεων, ἐφ' ὃν ἔβασισθη πρὸς μὴ ἀπονομὴν τοῦ βραβείου, προέταξε καὶ τὴν παρατήρησιν, δτι εἰς μίαν στροφὴν ὥμιλει περὶ «Ρήγα Βελεστίνου» ἐν φόρῳ δροῦν ἦτο νὰ ὄνομαζῃ αὐτὸν «Ρήγαν Βελεστίνιον». Ὁ Ζαλοκώστας, δημο-

^(¹) Ὁ Ιω. Φιλήμων, εἰς μὲν τὸ «Δοκίμιον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ἀθ. 1834», σελ. 90 κ. ἕξ., δτε δὲν εἶχον εἰσέτι ἔκδοσιν τὰ «Πολεμικὰ ἀπομνημονεύματα» τοῦ Περραιβοῦ, ἐπονομάζει τὸν Ρήγαν «Βελεστηνὸν» ἐκφράζων μάλιστα, ὃλως παραδόξως τὴν γνώμην, δτι ὁ Ρήγας ἐπροτίμησε τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ἀπὸ τὴν τοῦ Φεραίου, ἵνα μὴ ὑπενθυμίζῃ τὸν τύραννον τῆς ἀρχαιότητος Ἀλέξανδρον Φεραῖον. Ἄλλ' εἰς τὸ «Δοκίμιον περὶ ἔλληνικῆς ἐπαναστάσεως» (Ἀθ. 1859) τ. 2ος σελ. 10, λησμονεῖ τὴν ἥτιολογημένην ταύτην ἐπίκλησιν, ἀσχολούμενος μὲ τὸν «Ρήγαν Φεραῖον».

^(²) Rizo-Néroulo, Cours de littérature grecque moderne, Genève 1828, σελ. 45 καὶ 179.

^(³) Εμμ. Ξάνθου, Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ἀθ. 1845, σελ. 1.

^(⁴) K. Μαργαρίτη, Σύντομά τινα ἀπομνημονεύματα τῆς Ἰστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, Ἀθ. 1853 (σελ. 5): «Ο Ρήγας ἐκ Βελεστίνης τῆς Θεσσαλίας δομώμενος».

^(⁵) Nic. Ypsilanti, Mémoires (publiés par Gr. Cambourogliou), Ath. s. d., σελ. 97.

^(⁶) Ἐν τούτοις, τινὲς γράψαντες ἀργά τὰ ἀπομνημονεύματά των, ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν τῆς μετὰ τὸν Περραιβὸν καθιερωθείσης συνηθείας προσθέτοντες τὴν ἐπίκλησιν Φεραῖος. N. Σπηλιάδου, Ἀπομνημονεύματα, τ. 1—3, Ἀθ. 1851, τ. Α' σελ. 2. M. Οικονόμου, Ἰστορικὰ ἔλληνικῆς παλιγγενεσίας, Ἀθ. 1873, σελ. 58.

^(⁷) Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία... τ. 1 - 2, Ἀθ. 1854, εἰς τόμ. 2, σελ. 327.

σιεύων ἀργότερον τὸ ποίημα τοῦτο μετὰ σημειώσεων πρὸς ἀπάντησιν τῶν ἐπικρίσεων τῆς ἐπιτροπῆς, διαμαρτύρεται γράφων «ὅτι ἀθάνατος πρωτομάρτυς, ὅστις εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπεγράφη πάντοτε Ρήγας ὁ Βελεστῖνος. Φρονῶ ὅτι ἴεροσυλεῖ ὅστις γράψῃ αὐτὸν Βελεστίνιον»⁽¹⁾. Ἐλλ' ὁ Ρήγας οὗτε «Βελεστῖνος» ὡς ἤθιελεν αὐτὸν ὁ Ζαλοκώστας, οὔτε «Βελεστίνιος» ὡς παρετίθεται ἐπισήμως ἢ ἐπιτροπῇ, ἀλλὰ «Βελεστινῆς» ὑπεγράφετο πάντοτε.

“Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, δηλαδὴ μέχρι τοῦ 1860 περίπου, ὅτε συνυπάρχουσι τὰ δύο δνόμιατα, τὸ μὲν Βελεστινῆς, ὅπερ προέρχεται ἐκ τοῦ δημιόδους δνόμιατος τῆς γενετέρας, χρησιμοποιεῖται μᾶλλον ὑπὸ ἐπιστημόνων καὶ λογίων, τὸ δὲ Φεραίως, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀρχαιολατρείαν τῆς ἐποχῆς, χρησιμοποιεῖται μᾶλλον ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἀναφέρεται κυρίως εἰς συλλογὰς δημιόδων ἀσμάτων, ἐνθα παρεντίθενται καὶ ποιήσεις τοῦ Ρήγα. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι οἱ μὲν ἐπιστήμονες καὶ λόγιοι συνεχίζουσιν διποσδίποτε τὴν παράδοσιν, ἵν συναντῶσιν εἰς ἕργα τῆς προεπιναστατικῆς ἢ ἐπαναστατικῆς περιόδου, ὃ δὲ λιός, μὴ ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν, προτιμᾷ τὸ Ἑλληνοπρεπὲς καὶ εῦηχον ἔνομα Φεραῖος.

Πάντως, ἀπὸ τοῦ 1860, ὅτε ἔξεδόνη ἢ εἰδικὴ μονογραφία τοῦ Χριστοφόρου Περραιβοῦ «περὶ Ρήγα Φεραίου», τὸ δνομα Φεραῖος ἐπικρατεῖ δριστικῶς καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν λογίων ‘Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰστιοριῶν’⁽²⁾, λαμβάνον καὶ ἐπίσημον χαρακτῆρα διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὰ σχολικὰ καὶ ἀλλα διδακτικὰ βιβλία. Τὸ δνομα Βελεστινῆς λησμονεῖται καθ' δλοκληρούν τόσον παρὰ τῷ λαῷ, ὃσον καὶ παρὰ τῇ ‘Ἑλληνικῇ’ διανοίγει. Οὐχὶ δὲ δλέγον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ

⁽¹⁾ Γεωργ. Ζαλοκώστα, Τὰ ἄπαντα, ’Αθ. 1859, σελ. 88.

⁽²⁾ Κων. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία... ’Αθ. 1868, σελ. 529 κ. ἐξ.

Ἀριστ. Γούδα, Βίοι παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ‘Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν, τ. 1 - 8, ’Αθ. 1870, εἰς τόμον 2ον, σελ. 123 κ. ἐξ. Δ. Φωτιάδου, “Υμνοι τοῦ πρωτομάρτυρος Ρήγα Φεραίου...” ’Αθ. 1878. Γ. Θεοφίλου, Βιογραφία Ρήγα τοῦ Φεραίου, Λάρισα 1876. Χ. Βαλαμούτοπούλου, Ρήγας ὁ Φεραῖος, ’Αθ. 1891. Λ. Langlois, Histoire littéraire de la Grèce moderne, Paris 1877, σελ. 114. ‘Ο Ιστορικὸς τοῦ ‘Ἑλλην. ’Εθνους Κων. Παπαρρηγόπουλος (ἐν τῇ τελευταῖῃ ὑπὸ ‘Ἑλευθερούδακη ἐκδόσει τῆς Ιστορίας τοῦ ‘Ἑλληνικοῦ ’Εθνους εἰς τόμον 2ον, μέρος 2ον, σελ. 112), μετὰ τῆς συνήθους διορατικότητος, ἥτις διακρίνει τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον, γράφει ὅτι ὁ Ρήγας ἐπεκλίθη Βελεστινῆς ἢ Φεραίους ὡς γεννητῆς εἰς Βελεστίνον, τὰς ἀρχαίας Φεράς. Ηεριθριζόμενα εἰς τοὺς ‘Ἑλληνας συγγραφεῖς, διότι οἱ ξένοι τούτους ἀκολουθοῦνται πιστῶς, ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ιδιαιτέρας ἀναζητήσεως.